

COMPETENTIEPROFIEL

JEUGD & GEZIN

Competentieprofiel voor beroeps-
krachten in de gehandicapten-
zorg die ondersteuning bieden
aan jeugdigen en hun ouders/
verzorgers

Voorwoord	4
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding, functie en totstandkoming van het competentieprofiel Jeugd & Gezin	6
1.2 Kenmerken van het competentieprofiel Jeugd & Gezin	8
2 Beschrijving van de doelgroep	11
2.1 Kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg	11
2.2 Het ondersteunen van kinderen en jongeren	14
2.3 Het ondersteunen van ouders/verzorgers	17
3 Taken	22
4 Kernopgaven	25
5 Competenties	28
5.1 Het ondersteunen van kinderen en jongeren	31
5.2 Het ondersteunen van ouders/verzorgers	37
Bijlagen	
1 Werkgroep Jeugd & Gezin	41
2 Bronnen	42
3 Taken en kernopgaven Beroepscompetentieprofielen ABC en D	43
4 Competenties Beroepscompetentieprofielen ABC en D	45

Voor u ligt het concept competentieprofiel voor beroepskrachten in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die ondersteuning bieden aan kinderen en jongeren met een beperking – kortweg: het competentieprofiel Jeugd & Gezin . Het is opgesteld door de Werkgroep Jeugd & Gezin van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN). KBA Nijmegen zorgde voor de procesbegeleiding en inhoudelijke ondersteuning.

Leeswijzer

In dit competentieprofiel wordt systematisch beschreven welke *specifieke competenties* nodig zijn voor het ondersteunen van kinderen en jongeren met een beperking en van ouders/verzorgers (ouders van kinderen met een beperking en/of ouders met een verstandelijke beperking). Met 'specifieke competenties' geven we aan dat dit competentieprofiel geen volledig overzicht van competenties bevat, maar is toegespitst op competenties die onderscheidend zijn voor het werken met kinderen en jongeren. Het competentieprofiel Jeugd & Gezin is te lezen als een aanvulling op twee beroepscompetentieprofielen: het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (niveau ABC) en het Beroepscompetentieprofiel voor professionals met een hogere functie (niveau D) in het primaire proces van de gehandicaptenzorg (verder in dit profiel aangeduid als beroepscompetentieprofielen).

In *hoofdstuk 1* wordt de werkwijze beschreven die is gehanteerd bij het opstellen van dit competentieprofiel. Dit hoofdstuk is vooral bestemd voor lezers die zijn geïnteresseerd in achtergrondinformatie over het competentieprofiel: de functie ervan, de totstandkoming en een verantwoording van de werkwijze.

In *hoofdstuk 2* wordt de doelgroep kinderen en jongeren met een beperking getypeerd en wordt aangegeven wat kenmerkend is voor het ondersteunen van deze doelgroep. Dit wordt vervolgens nader uitgewerkt in *hoofdstuk 3, 4 en 5*, waarin respectievelijk de kernopgaven, de taken en de competenties worden beschreven die specifiek zijn voor het ondersteunen van deze doelgroep.

In de tekst wordt regelmatig verwezen naar de beroepscompetentieprofielen. De taken, kernopgaven en competenties uit deze profielen zijn opgenomen in de *bijlagen 3 en 4*.

Terminologie

In dit profiel wordt de benaming *'jeugdige'* gebruikt voor kinderen (vanaf 0 jaar) en jongeren met een beperking. In dit profiel wordt geen harde maximale leeftijdsgrens gesteld; in de praktijk geldt voor het aanduiden van jongeren vaak een bovengrens van 23 jaar.

De term *begeleider* wordt in dit competentieprofiel gebruikt als verzamelbegrip voor functies - van uiteenlopend functieniveau - in het primaire proces van de gehandicaptenzorg. Instellingen voor gehandicaptenzorg gebruiken voor deze functies verschillende benamingen zoals assistent begeleider, begeleider, woonbegeleider, activiteitenbegeleider, persoonlijk begeleider, senior begeleider, coördinerend begeleider, et cetera.

Voor *ondersteuningsplan* kan ook begeleidingsplan worden gelezen.

In dit inleidende hoofdstuk wordt beschreven waarom en hoe het competentieprofiel tot stand is gekomen (paragraaf 1.1) en wordt aangegeven hoe dit competentieprofiel zich verhoudt tot de beroepscompetentieprofielen (paragraaf 1.2). De informatie over de relatie tussen het competentieprofiel Jeugd & Gezin en beide beroepscompetentieprofielen is van belang om de vervolghoofdstukken in perspectief te kunnen plaatsen.

1.1

Aanleiding, functie en totstandkoming van het competentieprofiel Jeugd & Gezin

Een competentieprofiel Jeugd & Gezin

Het bieden van zorg en ondersteuning aan een aantal specifieke doelgroepen in de gehandicaptenzorg vraagt van beroepskrachten om aanvullende deskundigheid. In 2006 is daarom gestart met het ontwikkelen van competentieprofielen voor beroepskrachten in de gehandicaptenzorg die met een bijzondere doelgroep werken. Er zijn inmiddels profielen ontwikkeld voor de doelgroepen: cliënten met niet aangeboren hersenletsel (NAH), cliënten met ernstige meervoudige beperkingen (EMB), cliënten met een lichte verstandelijke beperking en gedragsproblemen ((SG)LVG), cliënten met een autisme spectrum stoornis (ASS), cliënten met een zintuiglijke beperking (ZG), kinderen met een ontwikkelingsachterstand (0-6 jaar) en ouder wordende cliënten. Deze verdiepende profielen zijn een aanvulling op de beroepscompetentieprofielen ABC (mbo) en D (hbo); alleen de 'extra' competenties staan dan ook in deze verdiepende profielen beschreven.

De VGN heeft meerdere signalen ontvangen dat er in het veld ook behoefte is aan een verdiepend profiel voor de doelgroep kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg. Besloten is om het al bestaande profiel voor de doelgroep kinderen met een ontwikkelingsachterstand (0-6 jaar) te verruimen zodat er één profiel ontstaat voor kinderen en jongeren in alle leeftijdsfasen (jonge kinderen, kinderen in de basisschoolleeftijd, pubers, jong volwassenen).

Bij veel kinderen en jongeren met een beperking is sprake van bijkomende problematiek, mogelijk ook problematiek die centraal staat in andere, eerder ontwikkelde verdiepende competentieprofielen zoals ASS, ZG, (SG)LVG of EMB. In dit profiel Jeugd & Gezin wordt de

specifieke informatie uit de andere verdiepende profielen niet herhaald, maar ligt de focus op de leeftijdsdimensie. Als andere problematiek de eerste grondslag voor de ondersteuning vormt, wordt verwezen naar de betreffende reeds ontwikkelde competentieprofielen.

Ouderbegeleiding is vaak onlosmakelijk verbonden aan het ondersteunen van jeugdigen. In de gehandicaptenzorg vindt ook ondersteuning plaats waarbij niet het kind of de jongere maar de ouders/verzorgers de primaire doelgroep vormen. Het kan gaan om ouders van kinderen met een verstandelijke beperking, of om ouders die zelf een verstandelijke beperking hebben. Naar de mening van de werkgroep Jeugd & Gezin behoort deze ouderondersteuning ook tot dit competentieprofiel.

Informatie over het ondersteunen van ouders/verzorgers als primaire doelgroep wordt in dit profiel steeds afzonderlijk herkenbaar gepresenteerd.

In het voorjaar 2013 is gestart met het ontwikkelen van dit competentieprofiel. Met ondersteuning van KBA Nijmegen is een werkgroep bestaande uit inhouds- en opleidingsdeskundigen uit het veld aan de slag gegaan met de ontwikkeling van het profiel. Op 27 mei 2014 heeft een validatiebijeenkomst plaatsgevonden, waar de laatste conceptversie ter beoordeling is voorgelegd. De opmerkingen uit deze bijeenkomst zijn verwerkt in dit profiel.

Functie van het competentieprofiel

De belangrijkste functie van het Competentieprofiel Jeugd & Gezin is het bieden van - een door het werkveld gedragen - inhoudelijke standaard waaraan bestaande opleidingen kunnen worden gespiegeld en op basis waarvan nieuwe opleidingen kunnen worden ontwikkeld. Het competentieprofiel kan ook een functie vervullen in het HR-beleid van de organisatie. Bijvoorbeeld om na te gaan in hoeverre medewerkers beschikken over de benodigde competenties, om de opleidingsbehoeften te inventariseren of als hulpmiddel bij de werving en selectie van medewerkers.

1.2

Kenmerken van het competentieprofiel Jeugd & Gezin

Beroepscompetentieprofielen als referentiekader

De taken, kernopgaven en competenties die zijn beschreven in de beroepscompetentieprofielen, zijn voor een groot deel ook van toepassing voor beroepskrachten die kinderen en jongeren begeleiden. Voor een deel is er bij hen sprake van een ‘extra’ in de vorm van een aanvulling of een toespitsing. Het competentieprofiel Jeugd & Gezin is er op gericht om juist dit ‘extra’ te beschrijven. Hieruit vloeit voort dat in het competentieprofiel Jeugd & Gezin:

- *niet* de taken, kernopgaven en competenties uit beide Beroepscompetentieprofielen worden herhaald. Het competentieprofiel Jeugd & Gezin is immers een standaard voor het ontwikkelen van specialistische opleidingen, niet gericht op de basis maar op het ‘extra’.
- *wel* wordt voortgebouwd op de beroepscompetentieprofielen. Door deze als vertrekpunt te nemen en er naar te verwijzen kan helder worden aangegeven wat typerend of onderscheidend is.

Zowel wat betreft de structuur en opbouw (a.) als wat betreft de inhoud (b.) bouwt het competentieprofiel Jeugd & Gezin voort op de beroepscompetentieprofielen.

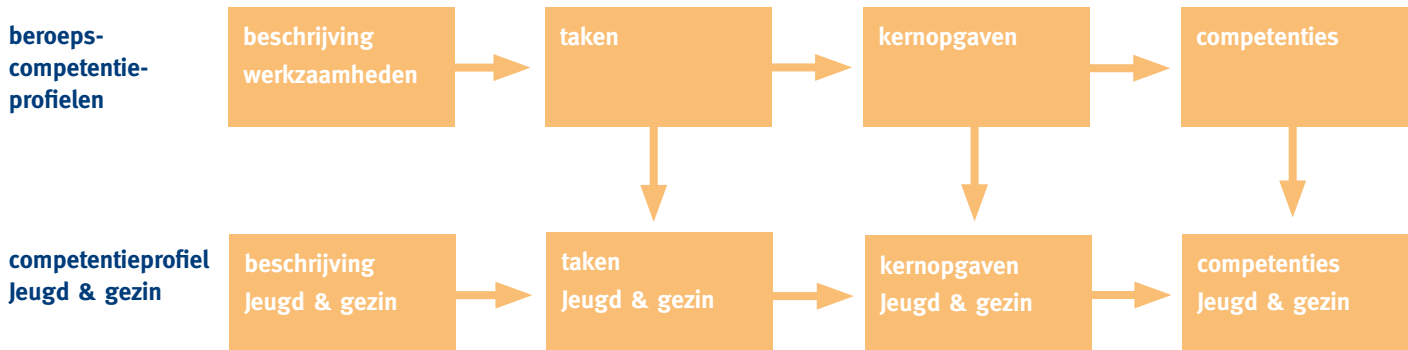
- a. Het te ontwikkelen competentieprofiel volgt de structuur van de Beroepscompetentieprofielen en bestaat in grote lijnen uit dezelfde kernelementen. Het competentieprofiel Jeugd & Gezin bestaat uit:
  - *een beschrijving van de doelgroep kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg;*
  - de (specifieke) *taken* die de beroepskracht die kinderen en jongeren begeleidt uitvoert;
  - de (specifieke) *kernopgaven* waarmee de beroepskracht die kinderen en jongeren begeleidt mee wordt geconfronteerd;
  - de (specifieke) *competenties* waarover de gespecialiseerde beroepskracht dient te beschikken.

In de verdiepende competentieprofielen worden alleen *taken* geformuleerd als deze wezenlijk afwijken van de taken zoals beschreven in de Beroepscompetentieprofielen. Naar de mening van de werkgroep Jeugd & Gezin is in het onderhavige competentieprofiel een toevoeging op zijn plaats, namelijk wat betreft opvoeding.

- b. De beschrijving van de doelgroep kinderen en jongeren, de kernopgaven en de competenties zijn in samenhang met elkaar beschreven en zijn tevens afgestemd op de kernopgaven en competenties uit de Beroepscompetentieprofielen.
- De kernopgaven en competenties in het competentieprofiel Jeugd & Gezin worden enerzijds afgeleid uit de beroepscompetentieprofielen, door het beantwoorden van de volgende vragen: welke kernopgaven en competenties uit de Beroepscompetentieprofielen zijn ‘onverkort’ van toepassing voor het werken met de doelgroep kinderen en jongeren, welke dienen aangepast of toegespitst te worden, en zijn er voor het begeleiden van deze doelgroep kernopgaven of competenties aan de orde die in de Beroepscompetentieprofielen niet zijn beschreven?
- Anderzijds vloeien de kernopgaven en competenties voort uit de beschrijving van de doelgroep kinderen en jongeren. In deze beschrijving worden kenmerken van deze cliëntdoelgroep geschetst, en vervolgens wordt aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van kinderen en jongeren: wat maakt het werk anders, met welke kritische situaties of dilemma’s wordt deze begeleider geconfronteerd en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan? Op basis hiervan is, als een soort ‘check’ op het afleiden van de kernopgaven en competenties uit de Beroepscompetentieprofielen, nagegaan of de essentie van het werken met de doelgroep kinderen en jongeren voldoende tot uitdrukking komt in de kernopgaven en competenties.

Schematisch kan het bovenstaande als volgt worden weergegeven:

Figuur 1: Relatie tussen het competentieprofiel Jeugd & Gezin en de beroepscompetentieprofielen voor niveau ABC en niveau D

Afbakening van het competentieprofiel

Het competentieprofiel Jeugd & Gezin heeft, zoals de volledige naam aangeeft, betrekking op beroepskrachten in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die zorg en ondersteuning bieden aan kinderen, jongeren en hun ouders/verzorgers. Er is voor gekozen om geen strikte maximale leeftijdsgrens te hanteren om de cliëntdoelgroep kinderen en jongeren af te bakenen.

Evenals in de beroepscompetentieprofielen, behoren medewerkers in de paramedische zorg niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. Hetzelfde geldt voor staffunctionarissen en leidinggevenden.

2

In dit hoofdstuk worden in paragraaf 2.1 eerst enkele kenmerken geschetst van de cliëntdoelgroep ‘kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg’. Daarna wordt in paragraaf 2.2 aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van cliënten uit deze doelgroep: wat maakt het werk anders, met welke kritische situaties of dilemma’s wordt de begeleider geconfronteerd en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?

2.1

Kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg

Leeftijd

Kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg vormen een grote en heterogene cliëntdoelgroep, ook naar leeftijdsgroep. De zwaartepunten in de ondersteuning verschillen per leeftijdsgroep. Zo speelt bij jonge kinderen diagnostiek een grote rol, bij pubers en jong volwassenen bijvoorbeeld de ondersteuning bij de participatie in de samenleving. Op basis van leeftijd kan de volgende globale indeling worden gehanteerd:

- jonge kinderen (0 – 6 jaar);
- kinderen in de basisschoolleeftijd (6 – 12 jaar);
- pubers (12 – 18 jaar);
- jong volwassenen (18 – ca. 23 jaar).

Daarbij moet worden aangetekend dat de leeftijdsgrenzen slechts indicatief zijn; er zijn geen eenduidige absolute scheidslijnen tussen leeftijdsgroepen, en voor het ondersteunen van de individuele cliënt is de exacte leeftijd ook niet altijd even betekenisvol. De grens van 18 jaar is wel relevant, omdat bij het bereiken van deze leeftijd de juridische en financiële kaders veranderen. De werkgroep heeft er voor gekozen om ook jong volwassenen vanaf 18 jaar in het profiel mee te nemen. Bij deze jongeren staat het begeleiden bij of voorbereiden op zo zelfstandig mogelijk wonen en werken op de voorgrond.

Beperkingen

In de gehandicaptenzorg worden kinderen en jongeren ondersteund met een beperking. Vaak gaat het om een verstandelijke beperking, maar er kan ook sprake zijn van een lichamelijke of zintuiglijke beperking

of van een combinatie van beperkingen. Bijkomende problematiek (zoals stoornissen, aandoeningen, gedragsproblematiek; met name bij (LVB-)jongeren ook verslaving, schuldproblemen) en problemen in de thuissituatie kunnen de ondersteuning(svraag) sterk beïnvloeden. De basis voor het werken met *jonge kinderen* (0-6 jaar) in de gehandicaptenzorg is dat zij een – al dan niet gediagnosticeerde – *ontwikkelingsachterstand* hebben: een ontwikkeling die vertraagd of zeer onregelmatig verloopt. De ontwikkelingsachterstand kan het gevolg zijn van een beperking, maar dit hoeft niet altijd het geval te zijn.

Ondersteuningsaanbod

Net als de cliëntdoelgroep zelf is het ondersteuningsaanbod voor kinderen en jongeren divers en dat geldt ook voor de setting waar de ondersteuning plaatsvindt: thuis of bijvoorbeeld in kinderdienstencentra, behandelcentra met of zonder verblijf, logeerhuizen, peutercentra, scholen of dagcentra/bedrijven. Ambulante ondersteuning in de thuissituatie richt zich behalve op de jeugdige cliënt zelf vrijwel altijd ook op de ouders / het gezin. De primaire focus in de ondersteuning kan daarbij liggen op het kind of op de ouders/ verzorgers (opvoedingsondersteuning, praktische ondersteuning, ontlasten van ouders).

Vaak zijn verschillende organisaties en disciplines bij de ondersteuning van kinderen en jongeren betrokken. Multidisciplinair werken, netwerkontwikkeling en een samenhangende regie worden steeds belangrijker.

Kenmerken van kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg

Zoals hierboven blijkt, vormen kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg een zeer divers samengestelde cliëntgroep. Niettemin is er een aantal gemeenschappelijke kenmerken waarin kinderen en jongeren zich onderscheiden van andere (leeftijds)groepen in de gehandicaptenzorg.

1. Dynamiek

Kinderen en jongeren ontwikkelen in allerlei opzichten - lichamelijk, motorisch, cognitief, sociaal, emotioneel, seksueel – sneller dan

volwassenen en ouderen, en het ontwikkelingspotentieel is groter. Deze grotere dynamiek stelt extra uitdagingen bij de ondersteuning, bijvoorbeeld bij:

- de diagnostiek, in het bijzonder bij jonge kinderen van wie nog onduidelijk of sprake is van een ontwikkelingsachterstand (en zo ja, welke);
- het in beeld brengen van de ontwikkeling en van de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind;
- het duiden van (veranderingen in) gedrag en
- het aansluiten bij de veranderende zorg- en ondersteuningsvraag.

2. Oriëntatie op ouders/verzorgers en het (gezins)systeem

Een kind heeft bescherming, veiligheid en verzorging nodig om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Bij het ondersteunen van kinderen en jongeren gaan ontwikkeling en opvoeding dan ook hand in hand. Opvoeding is een primaire taak van ouders, en alleen al om die reden is samenwerking tussen begeleiders en ouders/verzorgers essentieel voor de ondersteuning van het kind. Daar komt bij dat ouders/verzorgers zijn een belangrijke bron van informatie bij het in beeld krijgen van de ondersteuningsvraag en de mogelijkheden van het kind, en past samenwerking met ouders/verzorgers ook in het streven om cliënten zo min mogelijk afhankelijk te maken van het professionele circuit. Het belang van samenwerking met ouders/verzorgers staat buiten kijf, maar dat betekent niet dat dit altijd eenvoudig te realiseren is. Complicaties kunnen bijvoorbeeld zijn:

- ouders zitten in een proces van acceptatie van de beperking;
- er is sprake van handelingsverlegenheid of overbelasting bij ouders;
- er is verschil van mening tussen ouders/verzorgers en begeleiders over de opvoeding of ondersteuning;
- er zijn problemen in de thuissituatie (mogelijk ook van een onveilige thuissituatie, uithuisplaatsing);
- (gescheiden) ouders die het onderling niet eens zijn; voegdi bij één of beide ouders.

In veel gevallen is niet alleen sprake van een dialoog met, maar ook van ondersteuning van ouders en/of het gezinssysteem.

2.2

Het ondersteunen van kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg

De combinatie van onderstaande aspecten maakt dat het ondersteunen van kinderen en jongeren zich onderscheidt van het werken met andere cliëntdoelgroepen in de gehandicaptenzorg.

1 *Ontwikkelingsgericht werken*

In vergelijking met het gemiddelde kind verloopt de ontwikkeling bij jeugdigen met een ontwikkelingsachterstand of beperking in één of meerdere opzichten in een vertraagd tempo. De begeleider moet goed kunnen aansluiten bij de ontwikkeling van het kind. Om goed in te kunnen schatten of een bepaald gedrag bij een bepaalde leeftijd- of ontwikkelingsfase hoort, is naast kennis van de normale ontwikkeling van het kind op de verschillende ontwikkelingsgebieden, een goed observatievermogen en alertheid nodig.

Het is voor de begeleider van belang niet alleen naar ‘afwijkend gedrag’ te kijken, maar juist ook om gericht te zijn op de mogelijkheden van het kind of de jongere: waar is het kind goed in en waarmee heeft het affiniteit? Door hier op in te spelen kan de ontwikkeling en het welbevinden van de jeugdige worden gestimuleerd.

Omdat het ontwikkelingspotentieel bij kinderen en jongeren groot is – in vergelijking met andere cliëntdoelgroepen in de gehandicaptenzorg - is er veel aan gelegen dit potentieel optimaal te benutten. Het is echter wezenlijk dat daarbij rekening wordt gehouden met het ontwikkelingstempo, de draagkracht en het welbevinden van het kind. Dit kan van moment tot moment verschillen. De begeleider moet goed kunnen schakelen tussen ontwikkelingsgericht werken en ‘het kind het kind laten zijn’.

2 *Samenwerken met ouders/verzorgers*

Er kunnen zich tal van situaties voordoen waarbij het samenwerken met ouders/verzorgers extra eisen stelt aan de begeleiders. Zo kan om verschillende redenen sprake zijn van overbelasting van ouders:

- het accepteren van de beperking als zodanig, of het meer manifest worden van de implicaties daarvan (verschillen met ‘normale’ kinderen worden groter) kan een zware wissel trekken op de ouders;

- de verzorging of opvoeding van het kind kan erg intensief zijn, wat kan leiden tot overbelasting of tot spanningen in het gezin; spanningen kunnen ook ontstaan als ouders het onderling oneens zijn over de opvoeding van hun kind;
- het ‘loslaten’ van het kind is vaak een moeilijk proces, zeker bij langduriger zorg of uithuisplaatsing;
- kritiek of negatieve reacties vanuit de omgeving kunnen de spanningen verder verhogen.

Met het oog op de ontwikkeling en opvoeding van het kind of de jongere is van belang dat de begeleider ook de ouders/verzorgers kan ondersteunen. Van belang daarbij zijn onder meer:

- tactvol kunnen communiceren;
- empatisch zijn, en tegelijkertijd professionele afstand bewaren;
- de ouders/verzorgers een gevoel van vertrouwen kunnen geven;
- kennis van de sociale kaart en kunnen doorverwijzen;
- in stand houden en uitbreiden van het sociale netwerk;
- samenwerken met andere (zorg)organisaties.

Begeleiders en ouders/verzorgers kunnen van mening verschillen over de opvoeding of ontwikkeling van het kind of over de ondersteuning die daarbij wordt geboden. Bijvoorbeeld: de ouders/verzorgers vinden dat strenger of meer beschermend moet worden opgetreden, terwijl de begeleider het kind of de jongere meer ‘probeerruimte’ wil geven. De begeleider moet dan steeds afwegen welke keuzes hij of zij maakt. Daarbij is het van belang dat de begeleider steeds het belang en perspectief van de jeugdige voor ogen houdt. De begeleider moet goed inschatten wanneer het raadplegen van collega’s of anderen nodig is, en ook bij meningsverschillen of conflicten in dialoog blijven met de ouders/verzorgers.

Sommige jeugdigen met een beperking groeien op in een onveilige gezinssituatie. In het belang van het kind of de jongere is het nodig om juist ook in deze situaties te proberen de ouders bij de ondersteuning te blijven betrekken. De begeleider moet ook rekening houden met de loyaliteitsgevoelens die deze jeugdigen vaak ‘ondanks alles’ jegens de ouders hebben, en goed onderscheid kunnen maken tussen persoonlijke en professionele normen en waarden.

De begeleider is alert op situaties waarin de gezondheid of veiligheid van de jeugdige in het geding kan zijn en meldt deze volgens de geldende richtlijnen.

Begeleiders kunnen in de situatie terechtkomen waarbij ze moeten afwegen of ze bepaalde informatie wel of niet met de ouders/verzorgers moeten delen, bijvoorbeeld als het kind of de jongere niet wil dat dit gebeurt. Dan is het nodig dat de jeugdigen hierin worden begeleid en dat zij zo veel mogelijk de tools in handen krijgen om dit toch te vertellen. Als dit niet lukt, moet de begeleider inschatten wat de gevolgen van haar keuze – bijvoorbeeld: wel of niet zelf vertellen aan de ouders - zijn voor de jeugdige en daarbij waar nodig collega's raadplegen. Daarbij moet rekening worden gehouden met het bereiken van leeftijdsgrenzen waarbij de rechtspositie verandert. Ook als ouders gedwongen zijn ontheven of ontzet uit hun ouderlijke macht, of wanneer sprake is van ondertoezichtstelling, moeten begeleiders een verantwoorde afweging maken met wie welke informatie wordt gedeeld. Voorwaarde daarvoor is dat de begeleider de eigen rol en positie ten opzichte van ouders en (gezins)voogd helder heeft, en om kan gaan met emoties van de ouders die in deze situatie verkeren.

3 Lichaamsbesef, intimiteit en seksualiteit

Kinderen hebben behoefte aan een veilige hechting en aan geborgenheid. Dit is ook een voorwaarde voor verdere ontwikkeling. Daarom is het nodig dat ook de begeleider, die opvoedende taken heeft, een verbinding met het kind of de jongere aangaat. De vraag is hoe ver daar in te gaan, ook in lichamelijk opzicht. Om hierin goede keuzes te maken, zijn zelfreflectie en openheid essentieel. Kernvraag die blijvend gesteld moet worden is: welke verbinding is ondersteunend voor het kind?

Jongeren met een beperking zijn vaak kwetsbaar en beïnvloedbaar, ze hebben vaak minder remmingen en minder overzicht van de consequenties van hun handelen. Dit vraagt van de begeleiders extra competenties bij de ondersteuning wat betreft relaties, intimiteit, seksualiteit en kindervens. Van de begeleiders wordt sensitiviteit, openheid en authenticiteit gevraagd om een 'echt' gesprek met de jongeren aan te gaan en om daarbij natuurlijk over te komen. Daarnaast zijn alertheid en herhaling van belang; de begeleider kan er niet zonder meer van uit gaan dat informatie (bijvoorbeeld seksuele voorlichting) bij de jongere beklijft.

2.3

Het ondersteunen van ouders/verzorgers

Het begeleiden van ouders/verzorgers is vaak onlosmakelijk verbonden aan het ondersteunen van jeugdigen. In de gehandicaptenzorg komt het echter ook voor dat ouders/verzorgers de primaire doelgroep van de ondersteuning vormen. Daarbij kan het gaan om:

- a. ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking;
- b. ouders die zelf een verstandelijke beperking hebben.

A. Ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking

Ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking kunnen vragen hebben of problemen ervaren met de opvoeding van hun kind. De ondersteuningsvragen kunnen betrekking hebben op diverse onderwerpen zoals eten en slapen, spel en ontwikkeling, contacten met andere kinderen, gedragsproblemen, en sociale relaties binnen het gezin. De ondersteuning vanuit de gehandicaptenzorg kan gericht zijn op het ontlasten van ouders – in de vorm van logeerfaciliteiten, praktische thuisondersteuning – en op het ondersteunen van ouders/verzorgers bij de opvoeding.

De opvoedingsondersteuning vindt doorgaans plaats op verzoek van de ouders/verzorgers, maar kan ook worden geboden op verzoek van hulpverleningsinstanties (bijvoorbeeld jeugdbescherming of gezinsvoogd). De leeftijd van de jeugdigen varieert, van erg jonge kinderen tot pubers. Naast een verstandelijke beperking kan bij de jeugdigen sprake zijn van bijkomende problematiek, zoals autisme of ADHD.

Kenmerkend voor het ondersteunen van ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking zijn:

- De opvoedingsondersteuning vindt plaats in de gezinssituatie. Dit heeft als voordeel dat opvoedingssituaties kunnen worden geobserveerd en problemen kunnen worden opgelost waar ze zich voordoen. Het brengt ook met zich mee dat de begeleider rekening houdt met de gewoontes, waarden en normen in het gezin, met eventuele andere gezinsleden en met bijzondere gezinsomstandigheden.
- De vraag van de ouders/verzorgers is het uitgangspunt van de

ondersteuning. Mede op basis van observaties wordt deze vraag waar nodig verhelderd en geconcretiseerd. De begeleider werkt samen met de ouders/verzorgers en samen bepalen zij de doelen van en de werkwijze bij de ondersteuning. In dit proces is het van belang dat de begeleider een vertrouwensrelatie met de ouders/verzorgers kan opbouwen.

- Voor begeleiders kan het ondersteunen van ouders/verzorgers emotioneel belastend zijn, met name wanneer de waarden en normen van de ouders of de opvattingen over opvoeding niet stroken met die van de begeleider zelf. Het is nodig dat begeleider de eigen beleving naast die van de ouders kan zetten en situaties die niet ideaal zijn kan accepteren. Daarbij is het wel zaak het belang van de jeugdige steeds goed in het oog te houden: als er signalen zijn dat de situatie voor het kind of de jongere mogelijk niet veilig of verantwoord is, moet de begeleider deze melden volgens de geldende richtlijnen.

Bovengenoemde kenmerken gelden zowel voor de praktische thuisondersteuning als voor de opvoedingsondersteuning. Er zijn ook verschillen tussen beide vormen van ondersteuning:

- *De praktische thuisondersteuning*, gericht op het ontlasten van ouders, is vaak langdurig van aard. Dit maakt het voor de begeleider in principe gemakkelijker om een relatie met de ouders aan te gaan die door de ouders als veilig en vertrouwd wordt ervaren. Keerzijde hiervan is het risico dat de professionele rol vermengd wordt met een vriendschappelijke betrokkenheid en dat grenzen worden overschreden. De begeleider dient er bijvoorbeeld voor te waken dat de inhoudelijke evaluatie van de ondersteuning niet wordt vertroebeld door de band die met de ouders is gegroeid. Het vragen van feedback aan collega's en/of leidinggevenden kan hierbij helpen.
- *De opvoedingsondersteuning* is tijdelijk van aard. De bedoeling van de ondersteuning is niet dat de begeleider de problemen van de ouders oplost, maar dat de ouders leren zelf de problemen te hanteren en op te lossen, zodat de oplossing niet tijdelijk is maar beklijft. Het vergroten van het zelfregulerend vermogen van de ouders vraagt van de begeleider onder meer:
  - goede gespreksvaardigheden;
  - een optimaal gebruik van de capaciteiten en de leerstijl van de ouders en van de ondersteuningsmogelijkheden vanuit het sociale netwerk;

- een methodische aanpak: niet overhaast handelen maar zoeken naar een goed aangrijpingspunt voor de ondersteuning; zowel het einddoel als de weg naar dit doel (tussenschappen) kunnen formuleren; ouders niet alleen laten ervaren wat werkt, maar zo veel mogelijk ook inzicht bieden in waarom iets werkt.

B. Ouders met een verstandelijke beperking

Ouders met een verstandelijke beperking vormen in de gezinsbegeleiding een bijzondere doelgroep. Doorgaans hebben de ouders een lichte, soms een matige verstandelijke beperking. Er kan sprake zijn van bijkomende psychiatrische problematiek. De jeugdigen hebben deels wel, deels niet zelf ook een verstandelijke beperking. Het IQ van de ouders is vaak niet het meest bepalend voor de ondersteuningsvraag: het sociaal-emotioneel niveau en (de ondersteuning vanuit) het sociale netwerk zijn zeker zo belangrijk. Het gaat bij deze ouders vaak om ambulante ondersteuning. De ondersteuning is zowel gericht op opvoedingsvraagstukken als op praktische zaken (huishouden, financiën etc.).

Voor een deel vraagt het ondersteunen van ouders met een verstandelijke beperking van de begeleider competenties die ook voor het samenwerken met andere ouders gelden. Er zijn ook omstandigheden die ouders met een verstandelijke beperking tot een bijzondere, extra kwetsbare cliëntdoelgroep maken:

- Veel van wat bij andere ouders min of meer vanzelf gaat, moet bij ouders met een verstandelijke beperking aangeleerd worden. De begeleider moet zich daar steeds van bewust zijn. Het beperkte (zelf)inzicht van ouders vraagt van de begeleider veel geduld; zij moet concreet zijn en door middel van voorbeeldgedrag en praktisch oefenen (en herhalen) de ouders kunnen ‘meenemen’. Bij licht verstandelijk beperkte ouders is er een risico van overschatting, het aangaan van contacten kost bijvoorbeeld vaak meer moeite dan de verbale vaardigheden doen vermoeden.
- Veel ouders met een verstandelijke beperking kunnen hun eigen emoties niet goed reguleren en hebben zelf veel behoefte aan emotionele veiligheid. Daarnaast kost het hen veel moeite om het dagelijks leven op orde te krijgen en zich staande te houden in de maatschappij. Dit maakt dat het voor veel ouders moeilijk is om

uit te gaan van de behoefte van het kind en zich in hun leefwereld te verplaatsen (kinderen kunnen worden gezien als een ‘bezit’) en om signalen van het kind op te pakken en te duiden. Ouders met een verstandelijke beperking hebben vaak moeite om zich aan te passen aan een nieuwe ontwikkelingsfase van het kind; er is weinig inzicht in de ontwikkeling en de ontwikkelingsbehoefte van het kind, en de ouders hebben vastomlijnde verwachtingen van het kind die soms moeilijk zijn bij te stellen. Zij kunnen inflexibel zijn in het hanteren van regels, wat vooral in de puberteit tot problemen kan leiden. De begeleider moet in staat zijn om oplossingsgericht te werken – en ouders succeservaringen te laten opdoen en waardoor het zelfvertrouwen kan groeien – en tegelijkertijd alert blijven op problemen. Daarbij is het meest van belang dat de veiligheid, gezondheid en ontwikkeling van het kind gewaarborgd blijft.

- Niet alleen het opvoeden van het kind is een hele opgave, maar vaak geldt dit ook voor het voeren van een huishouden, het regelen van financiën, het onderhouden van relaties etc.. Omdat er zo veel tegelijkertijd speelt, kan al snel een situatie ontstaan waarbij begeleiders vooral ad hoc proberen “de boel bij elkaar te houden”, waardoor een belangrijk doel van de ondersteuning - het competentier maken van de ouders - in het gedrang kan komen.
- Het netwerk rondom de ouders (bijvoorbeeld familie) kan sterk bijdragen aan hun draagkracht, bijvoorbeeld door de ouders te ontlasten en hen praktisch en moreel te ondersteunen. Voor de begeleider is het versterken, ondersteunen en benutten van het netwerk dan ook een speerpunt in het werk. Het sociale netwerk kan overigens ook een risicofactor vormen (sociaal zwakke milieus), temeer omdat mensen met een lichte verstandelijke beperking gemakkelijk te beïnvloeden kunnen zijn.

Veelal is ook sprake van een meer of minder uitgebreid professioneel netwerk rondom de cliënt: consultatiebureau, GGD, huisarts, instanties m.b.t. werk, uitkering of onderwijs, hulpverleningsinstanties etc. Niet altijd zijn deze instellingen gewend aan mensen met een beperking en/of worden de ouders overschat, bijvoorbeeld wat betreft het onthouden en nakomen van afspraken. De begeleider kan zowel de ouders ondersteunen in hun contacten met de professionele instanties, als fungeren als intermediair of belangenbehartiger.

- Een bijzonder aandachtspunt is de (vervolg)kinderwens van ouders met een verstandelijke beperking. Van de begeleider mag worden

verwacht dat zij dit onderwerp bespreekbaar kan maken met de ouders en met eventuele derden (familie, andere hulpverleners), waarbij de ouders zo goed mogelijk worden geholpen om inzicht te krijgen in de consequenties van hun kinderwens en van het ouderschap.

In de verdiepende competentieprofielen worden alleen taken geformuleerd als deze wezenlijk afwijken van de taken zoals beschreven in de beroepscompetentieprofielen. Naar de mening van de werkgroep Jeugd & Gezin is in het onderhavige competentieprofiel een toevoeging op zijn plaats, namelijk wat betreft opvoeding. Opvoeding is een primaire taak van de ouders/verzorgers. Begeleiders houden zich ook bezig met de opvoeding van jeugdigen:

1. door jeugdigen te ondersteunen bij het opgroeien
2. door ouders/verzorgers te ondersteunen bij de opvoeding in de thuissituatie.

3

1. **Kinderen ondersteunen bij het opgroeien** (nieuw in vergelijking met het Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
Biedt een fysiek veilige omgeving voor het kind	X	X	X	X
Biedt een emotioneel veilige omgeving voor het kind	X	X	X	X
Bevordert een gezonde levensstijl		X	X	X
Stimuleert op een positieve manier adequaat gedrag		X	X	X
Hanteert gedrags- en huisregels consequent	X	X	X	X
Ondersteunt het kind of de jongere bij vrijetijdsbesteding	X	X	X	X
Ondersteunt het kind of de jongere bij onderwijs		X	X	X
Bevordert de verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van het kind		X	X	X
Bespreekt belangrijke zaken met het kind of de jongere (gedrag, ontwikkeling, sfeer; thema's als financiën, seksualiteit, relatie met opvoeders)		X	X	X
Benut de groepscontext om jeugdigen van elkaar te laten leren		X	X	X
Werkt zo veel mogelijk samen met de ouders/verzorgers en het sociale netwerk		X	X	X
Bereidt de jeugdige en de ouders/verzorgers voor op nieuwe stappen in het leven van het kind of de jongere (naar school, terug naar huis, zelfstandig wonen etc.)		X	X	X

2. Ouders ondersteunen bij de opvoeding in de thuissituatie (nieuw in vergelijking met het Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
Verheldert de ondersteuningsvraag van de ouders/verzorgers			X	X
Bepaalt samen met de ouders/verzorgers de doelen van de ondersteuning en legt deze vast in een plan			X	X
Observeert opvoedingssituaties			X	X
Intervenieert in opvoedingssituaties			X	X
Past gespreks- en andere technieken toe om de opvoedingscompetenties van de ouders/verzorgers te versterken			X	X
Ondersteunt ouders/verzorgers bij spanningen en emoties in verband met de opvoeding van het kind			X	X
Bewaakt de uitvoering van het ondersteuningsplan			X	X
Betrekt het sociaal netwerk bij het oplossen van problemen			X	X
Schakelt waar nodig derden in			X	X
Verwijst ouders/verzorgers waar nodig naar andere instanties en ondersteunt hen waar nodig bij het contact leggen met deze instanties			X	X
Beëindigt de ondersteuning aan de ouders/verzorgers op het daartoe geëigende moment			X	X

4

Kernopgaven geven de keuzes en dilemma's weer waar een beroepskracht regelmatig mee in aanraking komt, die kenmerkend zijn voor het werk, en waarbij van de beroepskracht een oplossing en een aanpak wordt verwacht.

In het Beroepscompetentieprofiel niveau ABC zijn tien kernopgaven beschreven. In het Beroepscompetentieprofiel D zijn daar twee kernopgaven aan toegevoegd (zie bijlage 3). In dit competentieprofiel Jeugd & Gezin worden alleen de kernopgaven beschreven die afwijken van deze kernopgaven uit de beroepscompetentieprofielen. Het kan daarbij gaan om een aanpassing/toespitsing of om een nieuwe kernopgave. Waar dat van toepassing is, wordt tussen haakjes de 'corresponderende' kernopgave uit de beroepscompetentieprofielen vermeld.

De kernopgaven zijn, zoals in de beroepscompetentieprofielen, geformuleerd in termen van dilemma's. In de titel van de kernopgave wordt dit uitgedrukt in de term 'versus' (bijvoorbeeld betrokkenheid versus distantie). Daarmee is niet bedoeld dat de beroepskracht een keuze moet maken voor één van beide 'polen', maar dat de beroepskracht regelmatig in situaties verkeert waarbij een afweging moet worden gemaakt in het spanningsveld tussen beide.

1. Het belang van de jeugdige versus het belang van de ouders/verzorgers (vgl. kernopgave 1 van het beroepscompetentieprofiel ABC)

Opvoeding is een primaire taak van ouders/verzorgers. Samenwerking tussen begeleiders en ouders/verzorgers is daarom van groot belang bij de ondersteuning van het kind. De wensen van ouders zullen niet altijd overeen komen met wat de begeleider vanuit haar professionaliteit het beste acht voor het kind of de jongere. De begeleider moet dan steeds afwegen welke keuzes hij of zij maakt. Daarbij is het van belang dat zij steeds het belang en perspectief van de jeugdige voor ogen houdt. De begeleider moet goed inschatten wanneer het raadplegen van collega's of anderen nodig is, en ook bij meningsverschillen of conflicten in dialoog blijven met de ouders/verzorgers.

Signalen die er op wijzen dat de veiligheid of gezondheid van het kind of de jongere in het geding is, vragen om een doortastend optreden, waar nodig het inschakelen van verdergaande of gedwongen hulpverlening.

2. Betrokkenheid versus distantie (vgl. kernopgave 4 van het Beroepscompetentieprofiel ABC)

Om jeugdigen én ouders/verzorgers te ondersteunen, is het nodig dat de begeleider Jeugd & Gezin met beide een vertrouwens- c.q. werkrelatie opbouwt. Kinderen zijn kwetsbaar en de situatie waarin zij verkeren kan de begeleider aan het hart gaan. Het gevaar bestaat dan dat de begeleider doorschiet in haar betrokkenheid en de problemen niet kan loslaten of deze zelf probeert op te lossen. Dit risico is wellicht het grootst bij ambulante begeleiding, omdat daar minder sprake is van rugdekking. Het is van belang dat begeleider haar eigen emoties, haar keuzes en dilemma's en haar handelen bespreekbaar maakt met collega's / in het team.

De begeleider kan te maken krijgen met (opvoedings)situaties die botsen met de eigen waarden en normen of die van de organisatie van waaruit gewerkt wordt. Dit kan voor de begeleider belastend zijn en een betrokkenheid met de ouders mogelijk in de weg staan. Dergelijke situaties vragen van de begeleider het vermogen om niet ideale situaties te accepteren – tenzij de veiligheid van het kind of de jongere in het geding is, zie kernopgave 1 - en van daar uit te zoeken naar de best mogelijke oplossing. Daarbij moet zij voor ogen houden dat de ouders/verzorgers verantwoordelijk zijn voor de opvoeding; de begeleider is verantwoordelijk voor de ondersteuning (van de jeugdige en de ouders/verzorgers).

3. Dynamische ontwikkeling versus terughoudendheid (nieuw in vergelijking met het Beroepscompetentieprofiel ABC)

Bij jeugdigen is sprake van een andere dynamiek dan bij andere doelgroepen. De jeugdigen hebben weliswaar een ontwikkelingsachterstand of beperking, maar meer ontwikkelingspotentieel dan volwassenen. De begeleider moet een balans vinden tussen enerzijds het benutten van een korte periode waarin winst te behalen is en anderzijds de draagkracht van het kind of de jongere en het (rustige) tempo waarin de ontwikkeling van de jeugdige plaatsvindt.

4. Ondersteunen versus opvoeden (nieuw in vergelijking met het Beroepscompetentieprofiel ABC)

De begeleider moet een balans vinden tussen het ondersteunen van de jeugdige met een beperking en het opvoeden van dat kind. De begeleider moet geven haar kennis van een beperking of stoornis ook opvoeden (aanleren waarden en normen, grenzen stellen etc.). Een extra complicatie is dat de opvoeding thuis heel anders kan zijn. Bij het vinden van een balans tussen ondersteuning en opvoeding is het van belang dat de begeleider kan inschatten of het gedrag van de jeugdige is gerelateerd aan de beperking en/of dat sprake is van een opvoedingsvraagstuk.

5

Voortvloeiend uit de beschrijving van de doelgroep (hoofdstuk 2) en de taken en kernopgaven voor de begeleider Jeugd & Gezin (hoofdstuk 3 en 4) worden in dit hoofdstuk de competenties beschreven die specifiek zijn voor het ondersteunen van deze doelgroep. In paragraaf 5.1 komen de competenties aan bod die nodig zijn voor het ondersteunen van jeugdigen. Daarna worden in paragraaf 5.2 de competenties beschreven voor het ondersteunen van ouders / verzorgers bij de opvoeding. De competenties in dit hoofdstuk moeten worden beschouwd als een verbijzondering van de beroepscompetentieprofielen. In deze profielen is geformuleerd welke competenties in het algemeen van belang zijn voor het werken als begeleider in de gehandicaptenzorg (zie voor een overzicht bijlage 4 van dit rapport). In dit competentieprofiel Jeugd & Gezin worden alleen de competenties beschreven die 'extra' of 'anders' zijn. Het is als zodanig dus niet een volledig competentieprofiel, maar een toespitsing gericht op het werken met kinderen, jongeren en ouders/verzorgers.

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de gehanteerde niveau-indeling en de verhouding tussen kennis en competenties.

Niveaus van beroepsuitoefening

Net zoals in de beroepscompetentieprofielen gaan de competenties vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegedeeld aan één of meer van de niveaus (A, B, C en/of D) zoals die in de profielen worden onderscheiden. In bijlage 5 van dit competentieprofiel Jeugd & Gezin worden de niveaus en de procedure voor het 'scoren' van de processtappen naar niveau kort toegelicht. In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een *ervaren* beroepsbeoefenaar worden beschreven. Dit competentieprofiel Jeugd & Gezin bevat geen afzonderlijke competenties of procesbeschrijvingen voor niveau D. De werkgroep Jeugd & Gezin is van mening dat op dit niveau de onderscheidende competenties afdoende zijn beschreven in het beroepscompetentieprofiel niveau D.

De niveaus A, B, C en D zijn te beschouwen als een overall beeld van de niveaus die in het primair proces in de gehandicaptenzorg kunnen worden onderscheiden. Deze indeling zal lang niet altijd één op één corresponderen met de functieniveaus die in afzonderlijke instellingen voor gehandicaptenzorg worden onderscheiden.

Ook is de niveau-indeling A-B-C-D niet één op één vergelijkbaar met de niveau-indeling (1 t/m 5) van de kwalificatiestructuur en van de beroepsopleidingen. Dit betekent dat voor het gebruik van dit competentieprofiel - bijvoorbeeld als basis voor het ontwikkelen van opleidingen – een vertaling van de niveaus A, B, C en D naar de eigen situatie nodig is.

Kennis en competenties

Een aantal kennisaspecten kan als *voorwaardelijk* worden beschouwd voor nagenoeg alle aspecten van de ondersteuning van jeugdigen en/of ouders/verzorgers. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is er voor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze 'voorwaardelijke kennis' heeft deels betrekking op het ondersteunen van jeugdigen, deels op het ondersteunen van ouders/verzorgers. Laatstgenoemde kennisaspecten zijn vooral van belang voor begeleiders die ouders/verzorgers ondersteunen bij de opvoeding.

De begeleider Jeugd & Gezin moet beschikken over basiskennis van:

- de normale ontwikkeling van het kind:
  - cognitieve ontwikkeling;
  - sociaal-emotionele ontwikkeling;
  - spraak-taalontwikkeling;
  - motorische ontwikkeling;
  - zintuiglijke ontwikkeling;
  - spelontwikkeling;
- leeftijdsgelateerde (gedrags)vraagstukken bij jeugdigen zonder een beperking;
- opvoeding;
- specifieke (gedrags)problemen met betrekking tot kinderen en jongeren met een ontwikkelingsachterstand of beperking;
- veel voorkomende stoornissen zoals autisme en hechtingsproblematiek;

- methoden om de ontwikkeling van kinderen en jongeren op de verschillende ontwikkelingsgebieden in beeld te brengen;
- methoden om de ontwikkeling van kinderen en jongeren op verschillende ontwikkelingsgebieden te stimuleren;
- methoden om adequaat gedrag te stimuleren;
- misbruik van kinderen en jongeren en kindermishandeling, en de wettelijke kaders en richtlijnen daaromtrent;
- de functie en expertise van andere organisaties in de regio die zorg, opvang en onderwijs bieden aan jeugdigen;
- veel voorkomende opvoedingsvragen van ouders van kinderen met een beperking;
- methoden en werkwijzen om ouders van kinderen met een beperking te ondersteunen bij de opvoeding, met name ondersteuning in de thuissituatie;
- veel voorkomende opvoedingsvragen van ouders met een verstandelijke beperking en factoren die daaraan ten grondslag kunnen liggen (sociaal-emotionele ontwikkeling, verstandelijke beperking, bijkomende problematiek);
- methoden en werkwijzen om ouders met een verstandelijke beperking te ondersteunen bij de opvoeding;
- het betrekken van het sociale en professionele netwerk.

5.1

Ondersteunen van kinderen en jongeren

Competentiegebied A: Vraaggericht werken: Vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

- 1 De begeleider is in staat de behoefte van het kind of de jongere met een ontwikkelingsachterstand of beperking in kaart te brengen (vgl. competentie A1 en A2 uit Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
draagt op systematische wijze bij aan de diagnostiek van het kind of de jongere (continu proces)		X	X	X
observeert om een beeld te vormen van het niveau op alle ontwikkelingsgebieden van het kind of de jongere		X	X	X
komt in overleg met collega's en professionals uit andere disciplines tot analyse en beeldvorming van het kind			X	X
krijgt d.m.v. observatie zicht op de ondersteuningsvragen van het kind of de jongere			X	X
maakt onderscheid tussen gedrag dat samenhangt met een normale ontwikkeling en gedrag dat wordt veroorzaakt door een ontwikkelingsachterstand en/of -stoornis			X	X
signaleert veel voorkomende gezondheidsproblemen		X	X	X
herkent de signalen die wijzen op kindermishandeling of misbruik en meldt deze signalen volgens het protocol van de organisatie	X	X	X	X

2 De begeleider stelt een ondersteuningsplan op in samenwerking met de ouders/verzorgers (vgl. competentie A2 uit Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
stelt samen met de ouders/verzorgers, collega's en professionals uit andere disciplines de doelen vast			X	X
stemt het ondersteuningsplan van de jeugdige af op de ondersteuningsvragen van de jeugdige en het gezin			X	X
past de werkafspraken en doelen uit het ondersteuningsplan (continu) aan aan de ontwikkeling en de behoefte van de jeugdige en diens ouders/verzorgers			X	X

Competentiegebied B: Communiceren/contact

- 3 De begeleider is in staat een vertrouwensband met de jeugdige op te bouwen, zodat de jeugdige zich veilig en op zijn gemak voelt (vgl. competentie B1 uit Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
biedt een veilige omgeving voor het kind	X	X	X	X
is alert op eventuele hechtingsproblematiek bij de jeugdige			X	X
stimuleert een veilige hechting en geborgenheid van de jeugdige			X	X
reflecteert op de fysieke en emotionele verbinding die zij met het kind of de jongere aangaat, en maakt dit bespreekbaar		X	X	X

4 De begeleider is in staat samen te werken met ouders/verzorgers en hen bij de begeleiding van de jeugdige te betrekken (vgl. competentie B2 uit Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
beschikt over empathisch vermogen	X	X	X	X
kan op tactvolle wijze communiceren	X	X	X	X
maakt duidelijke en goede afspraken		X	X	X
helpt om ouders/verzorgers inzicht te geven in wat hun kind wel en niet kan en biedt handvatten om hier mee om te gaan			X	X
kan op geschikte en doelmatige wijze omgaan met uiteenlopende belangen en verwachtingen			X	X
vergewist zich van de opvoedkundige visie van de ouders/verzorgers en speelt daar - binnen de kaders van het professioneel handelen - op in		X	X	X
kan omgaan met verschillen van mening en spanningen tussen de ouders/verzorgers onderling		X	X	X
is in staat het contact en de samenwerking met ouders/verzorgers in stand houden	X	X	X	X

Competentiegebied E: Ondersteunen van de cliënt

5 De begeleider is in staat om de jeugdige te ondersteunen bij het opgroeien (nieuw in vergelijking met Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
hanteert huis- en gedragsregels consequent	X	X	X	X
werkt methodisch aan het stimuleren van adequaat gedrag en stemt daarbij steeds af op de jeugdige en de situatie			X	X
biedt het kind en de jongere op verantwoorde wijze vrijheid en experimenteeruimte		X	X	X
kan omgaan met verschillen tussen ouders/verzorgers en begeleiders en tussen ouders onderling waar het gaat om de balans tussen 'vrijheid' en 'sturing'		X	X	X
steunt het kind of de jongere bij de relatie met de ouders/verzorgers		X	X	X
benut de groepscontext om jeugdigen van elkaar te laten leren		X	X	X
bespreekt thema's op het gebied van intimiteit en seksualiteit op sensitieve, open en authentieke wijze			X	X
is steeds alert of informatie bekijft		X	X	X

Competentiegebied F: Ontwikkelingsgericht stimuleren

- 6 De begeleider is in staat de jeugdige te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen (vgl. competentie F1 van het Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
sluit aan bij de ontwikkelingsleeftijd en de leeftijdsfase van de jeugdige	X	X	X	X
is creatief en uitnodigend in het uitdagen van het kind		X	X	X
biedt structuur naargelang behoefte (een vast ritme, rust en regelmaat) en kan daar flexibel mee omgaan		X	X	X
onderzoekt welke methoden en middelen de ontwikkeling van het kind of de jongere stimuleren			X	X
werkt systematisch en methodisch aan de ontwikkeling van het kind en neemt daarbij het ondersteuningsplan als uitgangspunt		X	X	X
stelt continu vragen over de (verdere) ontwikkeling van het kind of de jongere		X	X	X
is voortdurend alert op kansen voor verdere ontwikkeling			X	X
biedt ruimte voor spelenderwijs en spontaan ontwikkelen van het kind		X	X	X
stemt voortdurend af op de draagkracht van het kind		X	X	X

5.2

Ondersteunen van ouders/verzorgers bij de opvoeding

7 De begeleider is in staat ouders/verzorgers van een kind met een beperking in de thuissituatie te ondersteunen bij de opvoeding (nieuw in vergelijking met Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
kan aansluiten bij de ouders/verzorgers (o.a. wat betreft belevingwereld, niveau, communicatie)			X	X
neemt de vraag van de ouders/verzorgers als uitgangspunt bij de ondersteuning			X	X
observeert opvoedingssituaties in de thuissituatie en vraagt door om de ondersteuningsvraag van de ouders/verzorgers helder te krijgen			X	X
bepaalt samen met de ouders/verzorgers de doelen van de ondersteuning			X	X
bouwt een vertrouwensrelatie op met de ouders/verzorgers en bewaakt daarbij de professionele grenzen			X	X
kan waar nodig ouders/verzorgers ondersteunen bij het accepteren van de beperking van het kind en bij emotionele			X	X
kan onderscheid maken tussen de eigen en de professionele normen en waarden en kan niet-ideale opvoedingssituaties accepteren			X	X
is alert op situaties waarbij de gezondheid of veiligheid van de jeugdige in het geding kan zijn en meldt deze			X	X
vraagt feedback bij collega's en/of de leidinggevende			X	X
houdt rekening met gewoontes, waarden en normen in het gezin en met bijzondere gezinsomstandigheden			X	X
kan omgaan met verschillen tussen ouders/verzorgers onderling m.b.t. de opvoeding van het kind			X	X

7 Vervolg

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
werkt methodisch met het oog op het versterken van de opvoedingscompetenties van de ouders/verzorgers			X	X
kan aansluiten bij de capaciteiten van de ouders/verzorgers			X	X
neemt de verantwoordelijkheid voor de opvoeding niet over van de ouders/verzorgers			X	X
is gericht op het opdoen en benutten van succeservaringen bij ouders/verzorgers			X	X
is gericht op het versterken en benutten van het sociale netwerk van de ouders/verzorgers			X	X

8 De begeleider is in staat ouders met een verstandelijke beperking te ondersteunen bij de opvoeding
(nieuw in vergelijking met Beroepscompetentieprofiel ABC)

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
observeert opvoedingssituaties in de thuissituatie en vraagt door om de ondersteuningsvraag van de ouders helder te krijgen			X	X
bepaalt samen met de ouders de doelen van de ondersteuning, passend bij de eisen die door professionele instanties worden gesteld (uitspraak rechter, afspraken met voogd ed)			X	X
bouwt een vertrouwensrelatie op met de ouders en bewaakt daarbij de professionele grenzen			X	X
kan onderscheid maken tussen de eigen en de professionele normen en waarden en kan niet-ideale opvoedingssituaties accepteren			X	X
is alert op situaties waarbij de gezondheid of veiligheid van de jeugdige in het geding kan zijn en meldt deze			X	X
vraagt feedback bij collega's en/of de leidinggevende			X	X
kan overzicht houden bij multiproblematiek (m.b.t. voeren van een huishouden, financiën, relaties etc.) en gefocused blijven op de opvoedingsondersteuning			X	X
kan ouders ondersteunen bij emotionele belasting			X	X
kan (aanstaande) ouders ondersteunen bij een kinderwens en dit thema bespreekbaar maken met de ouders zelf en met derden			X	X
kan omgaan met verschillen tussen ouders onderling m.b.t. de opvoeding van het kind			X	X
werkt methodisch met het oog op het versterken van de opvoedingscompetenties van de ouders			X	X
stemt de ondersteuning af op het sociaal-emotionele niveau van de ouders			X	X

8 Vervolg

Proces	Niveau			
	A	B	C	D
De begeleider Jeugd & Gezin:				
kan aanluiten bij de capaciteiten van de ouders (voorbeeldgedrag, praktisch oefenen, herhaling etc.)			X	X
is gericht op het opdoen en benutten van succeservaringen bij ouders			X	X
is gericht op het versterken en benutten van het sociale netwerk van de ouders			X	X
kan als intermediair of belangenbehartiger van de ouders optreden naar het sociale en professionele netwerk			X	X

BIJLAGE: SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP JEUGD & GEZIN

Naam

Esther van Schilt
Joos van Deudekom
Nicki van Maanen
Ingrid van Esch
Ellen Hemmer
Bart Vroom
Wieneke Penninga
Lisette Giesen
Nelske Jelluma
Annet van Ginkel
Nelleke de Jong
Gert Jan Logtenberg
Saskia Terlouw

Maartje van der Rijt
Paul den Boer

Organisatie

Amarant Groep
Gemiva-SVG
Gemiva-SVG
Aveleijn
Aveleijn
Aveleijn
Amerpoort
Amerpoort
Amerpoort
Sherpa
's Heeren Loo
Philadelphia
Reinaerde

VGN
KBA

BIJLAGE: GERAADPLEEGDE BRONNEN

Arensbergen, C. van en S. Liefhebber (2005), *Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg*, Utrecht: NIZW.

Verhoef, T. en S. Ehlers (2007), *Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding*, Baarn: HB Uitgevers.

Vries, G. de, M. van Sambeek en R. Veurink (2011), *Voortdurend in ontwikkeling. VGN Visiedocument Jeugd*, Utrecht: VGN.

Zwikker, N., H. Hens, J. van de Haterd en A. Uyttenboogaart (2009), *Competentieprofiel Jeugdzorgwerker*, Utrecht: NJI.

3

I Taken

Taken uit Beroepscompetentieprofiel ABC:

Cliëntgebonden taken

- 1 Inventariseren van de woon- en leefsituatie en verhelderen van de vraag van de cliënt
- 2 Opstellen van een begeleidingsplan voor en/of met de cliënt
- 3 Ondersteunen en stimuleren van de cliënt bij het realiseren van de doelstellingen uit het begeleidingsplan en zo nodig taken overnemen. Het gaat om de volgende leefgebieden:
  - a persoonlijke verzorging en het uitvoeren van verpleegtechnische handelingen
  - b wonen en huishouden
  - c werk, scholing en zinvolle dagbesteding
  - d sociale omgeving en contacten leggen en onderhouden
  - e (dag)activiteiten
- 4 Evalueren en bijstellen van het begeleidingsplan
- 5 Ondersteunen en stimuleren van de cliënt bij het voeren van de regie over zijn leven en zo nodig het systeem van de cliënt activeren en ondersteunen bij het voeren van de regie, dan wel de regie overnemen

Overige taken

- 6 Samenwerken intern en extern
- 7 Meedenken en meewerken aan verbetering van het hulpverleningsaanbod aan de cliënt
- 8 Bijdragen aan de organisatie en het beheer van de werkeenheid of organisatie-eenheid
- 9 Bijhouden van de eigen deskundigheid en ontwikkeling in het vakgebied

Taken uit Beroepscompetentieprofiel ABC:

- 10 Coördineert en bewaakt in complexe situaties de uitvoering van ondersteuningsplannen en stelt die plannen zonodig bij
- 11 Werkt aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het zorgproces en bewaakt de randvoorwaarden daarvoor

II Kernopgaven

Kernopgaven uit Beroepscompetentieprofiel ABC:

- 1** Omgaan met (verschillende) normen en waarden van de cliënt, het cliëntsysteem, de organisatie en de eigen, professionele zienswijze, normen en waarden
- 2** Vasthouden aan afspraken in het begeleidingsplan versus flexibel omgaan met de veranderende cliëntvraag
- 3** Begeleiden versus overnemen van taken en verantwoordelijkheden
- 4** Betrokkenheid versus distantie
- 5** Werkzaamheden zelf uitvoeren versus inschakelen van anderen
- 6** Individueel belang versus groepsbelang
- 7** Belangen van de cliënt en de betrokkenen versus (financiële) mogelijkheden binnen de organisatie
- 8** Bevorderen van de autonomie van de cliënt en/of de groep versus garanderen van de veiligheid
- 9** Beroep op mensen die de cliënt ondersteunen versus inschakelen van professionele ondersteuning
- 10** Vraaggericht werken versus zelf invullen bij bemoeilijkte communicatie

Kernopgaven uit Beroepscompetentieprofiel D:

- 11** De wensen van cliënten versus de eisen die aan de organisatie en aan beroepskrachten worden gesteld
- 12** Veiligheid versus de vrijheid van de cliënt

4

Competenties uit Beroepscompetentieprofiel ABC:

A Vraaggericht werken: Vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

A1 Door analyse de behoefte helder krijgen

De beroepskracht is in staat via verdieping en analyse de werkelijke behoefte van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de werkelijke behoefte van de cliënt

A2 Observeren en veranderingen signaleren om het begeleidingsplan op te stellen

De beroepskracht is in staat om het gedrag, de gezondheidssituatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte van de cliënt

B Communiceren/contact

B1 Opbouwen van een vertrouwensband

De beroepskracht is in staat om een vertrouwensband met te cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt

B2 Opbouwen van een netwerk en samenwerken

De beroepskracht is in staat een netwerk op te bouwen en samen te werken, waardoor de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit

B3 Communiceren op afgestemde manier

De beroepskracht is in staat om diverse methoden en technieken van communicatie flexibel in te zetten en op verschillend niveau: te communiceren in de dialoog met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden de cliënt zijn behoefte weet te verduidelijken en aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de cliënt

B4 Helder schriftelijk communiceren

De beroepskracht is in staat zich helder schriftelijk uit te drukken, waardoor de boodschap helder en controleerbaar is voor anderen

C Gestructureerd, methodisch en kostenbewust werken

C1 Methodisch werken

De beroepskracht is in staat methodisch te werken, waardoor de werkwijze betrouwbaar is en het ondersteuningsplan goed onderbouwd en consistent is

C2 Prioriteiten stellen

De beroepskracht is in staat om prioriteiten te stellen, waardoor zij het eerst de activiteiten op zich neemt die het meest urgent zijn

C3 Kostenbewust werken

De beroepskracht is in staat om met de beschikbare middelen en mogelijkheden een maximaal resultaat te bereiken

D Omgaan met grenzen

D1 Bepalen van grenzen en ernaar handelen

De beroepskracht is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de cliënt en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en de cliënt weet waar hij aan toe is

D2 Bepalen van grenzen van bekwaamheid

De beroepskracht is in staat de grenzen van haar bekwaamheid en verantwoordelijkheid te kennen, zodat de kwaliteit van de hulpverlening verantwoord is

D3 Beslissingen nemen in geval van conflicten

De beroepskracht is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost

D4 Betrokkenheid tonen en afstand nemen

De beroepskracht is in staat om met belangstelling en interesse te luisteren en zichzelf in te zetten zonder door te schieten in overbetrokkenheid, waardoor de cliënt zich gehoord voelt en de ruimte ervaart om zijn verhaal kwijt te kunnen

D5 Veiligheid en verantwoordelijkheid

De beroepskracht is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de cliënt leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt

D6 Wet- en regelgeving toepassen

De beroepskracht is in staat om in de omgang met de zorgvrager specifieke wet- en regelgeving in het dagelijkse werk (BOPZ, BIG,

ARBO, WGBO, WBP, klachtrecht, medezeggenschap, bewindvoering) toe te passen, waardoor er geen onrechtmatige handeling worden verricht

E Ondersteunen van de cliënt

E1 Rol en taken inschatten en bepalen

De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen

E2 Randvoorwaarden scheppen

De beroepskracht is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft

E3 Ondersteunen van de cliënt

De beroepskracht is in staat de cliënt te ondersteunen op verschillende leefgebieden zoals huishouden, persoonlijke verzorging, realiseren van werk, mobiliteit, scholing en vrijetijdsbesteding

E4 Verpleegtechnisch handelen

De beroepskracht is in staat verpleegtechnische handelingen zo nauwgezet en secuur mogelijk uit te voeren, waardoor de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt

F Ontwikkelingsgericht begeleiden

F1 Motiveren en stimuleren bij de zelfstandigheid van de cliënt

De beroepskracht is in staat de cliënt te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo zelfstandig mogelijk leeft, zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen

F2 Talenten ontwikkelen

De beroepskracht is in staat om talenten van de cliënt te ontdekken, te stimuleren en te ontwikkelen op planmatige en systematische wijze

F3 Vasthoudend zijn

De beroepskracht is in staat het proces gaande te houden, ook al vormen zich soms grote obstakels en zijn de resultaten teleurstellend, waardoor de cliënt kan blijven rekenen op ondersteuning in moeilijke tijden

G Regie en coördinatie

G1 Samenwerken en afstemmen

De beroepskracht is in staat samen te werken en af te stemmen met collega's en personen binnen en buiten de organisatie, waardoor de cliënt optimale hulpverlening krijgt

G2 Regie voeren

De beroepskracht is in staat om in dialoog met de cliënt de regie te voeren, waardoor de cliënt een samenhangend aanbod krijgt

G3 Ondernemen en kansen zien

De beroepskracht is in staat om initiatief te tonen en te denken in mogelijkheden, waardoor kansen worden gezien en benut

H Werken als professional in een professionele organisatie

H1 Voorwaarden creëren om professioneel en prettig te werken

De beroepskracht is in staat voor zichzelf bepaalde voorwaarden te creëren en te organiseren, waardoor zij optimale omstandigheden realiseert om professioneel en prettig te werken

H2 Reflecteren op eigen handelen en deskundigheid bevorderen

De beroepskracht is in staat om te reflecteren op het eigen handelen en actief op zoek te gaan naar informatie, waardoor ze een bijdrage levert aan haar eigen ontwikkeling en haar eigen deskundigheid en professionaliteit

H3 Kwaliteitsverbetering en innovaties

De beroepskracht is in staat om mee te werken aan de kwaliteitsverbetering van de organisatie en aan innovaties en kwaliteitsverbetering van de zorginhoud

Competenties uit Beroepscompetentieprofiel D:

I De beroepskracht op niveau D is in staat de uitvoering van het ondersteuningsplan te coördineren en bewaken, zodanig dat het ondersteuningsaanbod aansluit bij de wensen en behoeften van de cliënt.

- J De beroepskracht op niveau D is in staat cliënten te ondersteunen bij het voeren van de regie over hun eigen leven en over de zorg en ondersteuning die zij ontvangen en kan die regievoering verbeteren, zodanig dat cliënten de keuzes maken die zij kunnen en willen maken.**

- K De beroepskracht op niveau D is in staat de condities te bewaken waaronder de zorg en ondersteuning wordt aangeboden, zodat de organisatie een optimale kwaliteit van zorg en ondersteuning kan realiseren.**

Colofon

Dit Competentieprofiel Jeugd & Gezin is een uitgave van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).

VGN
Postbus 413
3500 AK Utrecht

T 030 - 27 39 300
E info@vgn.nl
W www.vgn.nl/competentieprofielen

Ontwerp: Reinoud van Hasselt

Juni 2014

De Stichting Arbeidsmarkt Gehandicaptenzorg (STAG) heeft het ontwikkelen van de inhoud van dit nieuwe profiel Jeugd & Gezin gefinancierd.

Dit profiel vervangt het Competentieprofiel 0-6 jaar uit 2009.

Stichting Arbeidsmarkt
Gehandicaptenzorg

STAG

